

Capslerde Yeni Neslin “Öteki”si: Yaşlılar

Bahar BALCI AYDOĞAN^{a, b}, Hilal Özlem ABUŞOĞLU^c

Özet

Bireyler benzer ve farklı niteliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Din, dil, ırk, etnik köken, cinsiyet, yaş ve dünya görüşü gibi özellikler temelinde gerçekleşen ayrımcılık “ben” ve “biz” dışında kalan “ötekileri” olumsuz bir algı sürecinin içine sokmaktadır. Bu ayrımcılık türlerinden biri de yaşlı ayrımcılığıdır. Yaşlı bireyler kalıplaşmış önyargılarla, yanlış ve eksik olarak temsil edilmektedir. Özellikle yeni medyayla ortaya çıkan ifade biçimleriyle ötekileştirme meşrulaştırılmaktadır. Yeni neslin “ötekileri” yaşlılar, özellikle sosyal medyayla hayatımıza giren ve toplumda yaşanan olayları daha çok eğlenceli ve alaycı bir şekilde yorumlayan capslerin de ana malzemesini oluşturmaktadır. Sosyal medyanın kullanıcılara özgür bir ortam sağlarken diğer taraftan ötekileştirmeye ve nefret suçlarının işlenmesine de zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de sosyal medya üzerinden yaşlı bireylerle ilgili paylaşılan capsler incelenerek onların nasıl ötekileştirildiği ortaya konulmaktadır. Araştırma sonucunda, capslerin yaşlı ayrımcılığını “yaramaz, huysuz, sevilmeye değer olmayan, güçsüz, unutkan, fiziksel kapasiteden yoksun, çağa ayak uyduramayan, üretime katkı sağlayamayan ve bakıma muhtaç” şeklindeki söylemlerle pekiştirdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Ötekileştirme
Yaşlılar
Caps
Sosyal Medya

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 04.02.2022
Kabul Tarihi: 21.09.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1068422

The “Other” of The New Generation Caps: Old People

Abstract

Individuals are exposed to discrimination because of their different qualities. In addition to the classical types of discrimination such as religion, language, race, ethnicity, gender and worldview, discrimination against the “elderly” is a category of othering that should be taken into account. The “others” of the new generation, the elderly, constitute the main material of the caps, which come into our lives, especially through social media and interpret the events in society in a more entertaining and sarcastic way. In this study, the caps shared about the elderly people on social media in Turkey are examined and it is revealed how they are marginalized. As a result of the research, it has been determined that caps reinforce age discrimination with discourses such as “naughty, grumpy, unlovable, weak, forgetful, lacking in physical capacity, unable to keep up with the times, cannot contribute to the production and are in need of care.”

Keywords

Othering
Elderly
Caps
Social Media

About Article

Received: 04.02.2022
Accepted: 21.09.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1068422

^a İletişim Yazarı: baharbalci@mu.edu.tr

^b Öğr. Gör. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ula Ali Koçman MYO, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, ORCID ID: 0000-0003-3207-5595

^c Doktora Öğrencisi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-9756-1167

Giriş

Bireyler sahip oldukları özelliklerden dolayı farklı zamanlarda farklı bağlamlarda ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Yaşlı ayrımcılığı da bir kişiye sadece yaşı nedeniyle gösterilen önyargı, olumsuz tutum ve davranışları içermektedir. Mevcut kültür içinde sırf yaşından dolayı dışlanmış olan yaşlı birey pek çok alanda bu ayrımcılığı yaşamaktadır. Yaşlanma süreci ile meydana gelen fiziksel, zihinsel ve psikolojik değişikliklere bağlı olarak yaşlı birey çalışma hayatı, aile hayatı ve sosyal yaşamda dezavantajlı olarak konumlandırılarak topluma bir yük olarak gösterilmektedir. Üretimden eğitime, toplumsal, sosyal ve kültürel yaşamdan teknolojiye kadar pek çok alanda dinamik ve üretken olarak gösterilen genç imajlar ön plana çıkarılırken yaşlı bireyler bu anlamda yok sayılmış ve toplumdan izole edilmeye çalışılmıştır. Çalışma hayatında gençlerin daha hızlı ve donanımlı görünmeleri nedeniyle yaşlılar tercih edilmemektedir. Toplumsal değişime bağlı olarak geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması da yaşlıların aile içindeki rolünü değiştirmiştir. Yaşlı kişiler aile bireyleri tarafından da bir yük olarak algılanmaya başlanmıştır. Değişime istenilen oranda ayak uyduramamaları onların sosyal yaşamdan da dışlanmalarına neden olmuştur (Danış, 2009, s.71). Kısacası yaşlılık kötü kaçınılması gereken hatta hastalıkla eşdeğerde tutulan bir durum olarak yansıtılmaktadır. Geleneksel medya ve yeni medyada yer alan hem haberler hem de reklamlarda kullanılan dil ile de gençler teşvik edilerek bu ayrımcılık pekiştirilmektedir. Özellikle hedef kitlesi daha çok gençler olan Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya mecralarında yapılan paylaşımlarla yaşlı bireyler alaycı biçimde öteki olmanın karikatürize edilerek hafifletmiş halini yaşamaktadırlar. Daha demokratik bir alan sunması nedeniyle devrimci bir teknoloji olarak değerlendirilen yeni medya bu potansiyeline rağmen herkesin kendi medyasını oluşturduğu tekil kullanıcılarla nefret söyleminin de kolaylıkla yayılabildiği bir ortama dönüşmektedir. Böylece her kullanıcı kendi “öteki”sini yaratarak ayrımcı söylemlerde bulunmaktadır (Ünal, 2018, s.1815). Sanal dünyanın yeni üretim biçimi olan capsler de ötekileştirmenin bir aracı olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda yaşlı bireylerde fotoğrafların üzerine yazılan metinlerle oluşturulan capslerin vazgeçilmez konularından biri haline gelmiştir. Yaşlı bireyler yeni neslin üretim biçimi ile pek çok konuda nefret söylemine maruz kalıp dışlanırken kalıplaşmış ön yargılarla ötekileştirilmektedir. Bu tutum özellikle günümüzdeki pandemi koşullarında yaşlılara ilgili paylaşımlarda da göze çarpmaktadır. Capsler yoluyla yaşlı bireylere yapılan ayrımcılık bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada Twitter’da #yaşlı #yaşlılar #65yaşüstü #65yaşüstüsokağaçıkmayasağı #65yaşüstübidışarıçıkma hastagleri ile paylaşılan capsler Roland Barthes’in göstergebilimsel analiz yöntemi ile incelenerek yaşlıların hangi konularda nasıl bir ayrımcılığa maruz kaldığı ortaya koyulmuştur.

Yakıcı Bir Sorun “Ben” Ve “Öteki” Problemi

Her dönemin yakıcı sorunlardan birisi olarak atfedilen öteki problemi çözümü yolunda mesafe alınamayan bir problem olarak önemini korumaktadır. Gün geçtikçe özgün değerini kaybetmeyen ötekileştirme pratiklerinin ibreleri çoğunlukla dezavantajlı olarak atfedilebilecek kesimleri göstermektedir. Ötekileştirme pratiklerinin yükselen ibreleri takip edildiğinde özellikle modern düşüncede ve modern dönem sonrasında tarihe iz bırakmış düşünürlerin “varlığın anlamına” ilişkin bakış açılarına eğilmek kaçınılmazdır. Bu bakış açısından hareketle “ben” ve “öteki”nin ontolojik ve epistemolojik açıdan incelenmesi elzemdir. Özellikle “ben”in “öteki”ni kendi anlam dünyasından hareketle süzmesi etik açıdan kimi sakıncalara gebe dir. Teorik yaklaşımların ötekilik meselesini kavrayışı ile ilgili genel bir

değerlendirme yapılacak olursa, felsefede ve sosyal teoride filozofların/düşünürlerin “ben” ve “öteki”lik kavrayışlarının kompoze edilmesi ile derinlikli bir bakış açısı yakalanabilir. Ayrıca kökensel anlamlara eğilmek geleceğin ötekilik parametrelerini okumak açısından da öngörü sağlamaktadır. René Descartes, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Immanuel Kant, Martin Heidegger’in gibi düşünürlerin “ben” ve “öteki”lik kavrayışları günümüz parametrelerini okumak açısından önemlidir. Yine Jean-Paul Sartre, Claude Lévi-Stauss, Jürgen Habermas ve Frankfurt Okulu’nun kökensel zenginlik yaratan bakış açılarına eğilmek derinlikli bir kavram yaratmaktadır.

Söze hakikat üzerinde düşünülmesi gerektiğini savunan Descartes ile başlanacak olursa, düşünme eyleminin yarattığı izdüşümün ötekinin doğasını anlamak açısından belki de yapılacak en ekonomik etkinlik olduğu gerçeği ile karşılaşılr. “Düşünüyorum, öyleyse varım”, “Je pense, donc je suis” yani insanın en temel düşünebilme yeteneğine vurgu yapan Descartes, öznenin hükümran özne olduğundan söz eder. Düşünce sistemini işleyen veyahut olayları ve durumları ölçüp tartabilen bir iradenin sonucunda öznenin gerçek bilgiye erişebileceğinden bahsetmektedir (Descartes, 1998, s.27). Sağduyulu olmanın önemine dikkat çeken düşünüre göre: “Her kişi ondan çok iyi pay almış olduğunu düşünür, her şeyden çok güç hoşnut olanlar bile kendilerinde bulunan sağduyudan daha çoğunu istemeye alışık değildirler” (Descartes, 2019, s.27). Özne özellikle öteki problemi söz konusu olduğunda mukayese edebilen bir varlık olarak sağduyulu davranmalıdır. Farklı zeminlerde insanın olayları ve durumları farklı kavrayışı ötekini zihinde kavrama konusunda da kaotik bir durum yaratmaktadır. Descartes söz konusu olunca özne, ben ve ötekilik kavrayışını diatik düşünme alışkanlığıyla ele almak gerekmektedir. Doğru-yanlış, iyi-kötü, yararlı-zararlı, makbul-sapkın gibi ayrımlar zemininde düşünmek önemlidir. Bu anlayışla “ben” yalıtılan ve ötekinden kopartılarak duysal dünyaya hapsedilen bir pratiğin sonucu olarak tezahür edilmektedir ve bu tezahürün ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Diatik düşünceden yola çıkarak Hegel ve Frankfurt Okulu’nun önemli düşünürlerinden olan Adorno’nun bakış açılarına eğilmek “ben” ve “ötekine” dönük görüş açısına yeni boyut kazandırmaktadır. Hegel’ci bakış açısında öznenin öz değeri ötekinde (tikelde) gizlidir. Söz konusu özne vurgusu sentezi ifade ettiği ölçüde anlamsal çözünürlük kazanır. İzmir’e göre: “Diyalektik yapı, en geniş toplumsal varoluşa ulaşma çabasının içinde kendi gerçekliğine bir yer bulma çabasıdır. Diyalektik, kendi gerçekliğinin de diğer gerçeklikler gibi bir gerçeklik olarak bilinip-tanınması çabasıdır” (İzmir, 2019, s.152). Hegel panteist gelenekten beslenen bir filozof gibidir. Tek ve bütün evrenden bahseden panteist anlayıştaki gibi Hegel’de “ben” merkezli değil “biz” merkezli bir öğretilen bahsetmektedir. Fakat Hegel, “ben”in yitimine sebep olması hasabiyle eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu iddialardan birisinin de Adorno tarafından ortaya atıldığına tanıklık edilmektedir. Frankfurt Okulu tümeli savunan ve tikelin yitime sebep olan anlayışa karşıdır. Okulun önemli düşünürlerinden Adorno Diyalektik adlı eserinde Hegel’e yönelik bir bakış açısı ortaya koyarak onu tikelin yitimine sebep olması nedeniyle eleştirmektedir. Hegel meşhur zıtlıkların eşsiz birlikteliğinden bahsederken Adorno ise böyle bir birlikteliğin olmayacağından söz etmektedir. Nitekim Adorno’nun bakış açısıyla özdeşliğin özdeş olmayana karşı zafer kazanması ile diyalektik ortadan kalkmaktadır (Adorno, 2016, s.164). Adorno’nun ifade ettiklerinden anlaşıldığı gibi tikel akıl tümele kurban edilmemelidir. Özgün tavır korunmalıdır. Egzotik bir yaklaşımla tikele elimine edilmesi gereken bir şeymiş gibi bakılmamalıdır. O naif ifade ile özdeşlik ilkesi çerçevesinde eşitlik görüntüsü yaratılması çabasına Adorno karşı çıkmaktadır. Kant da Adorno gibi indirgemeci bakışa olumlu bakmaktadır. Özellikle “ben”in aklını sistematik olarak yok etmeye karşıdır.

Ben kendisi için anlamlı olan dünyasını ifade etmeye davet edilmektedir. Aydınlanma Dönemi'nin deklarasyonu olan “aklını kullanma cesaretini göster” çağrısı günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. Kant'a göre: “Aydınlanma kişinin kendi aklını kullanmaya cüret etmesidir” (Kant, 2019, s.243). Yani Kant; “Ben” adına eyleyen bir “öteki”ne karşı çıkmaktadır. Heidegger ise varlığı, özünü dinlemeye davet etmektedir. Heidegger'in ifade ettiği biçimi ile; “Varlığı dinleyerek ona ait olan düşünme, kendi öz kökenine göre olan düşünmedir. Düşünme vardır bu ifade şunu söyler: Varlık hep kaderi gereği kendi özünü korumuştur. Bir ‘nesneyi’ veya ‘kişiyi’ özünde korumanın anlamı, onu sevmek, onu gözetmektir. Daha köklü düşünülduğünde gözetmek, özü hediye etmek anlamına gelir” (Heidegger, 2013, s.8). Heidegger de insan “öteki”nin varlığına kulak vermek zorundadır. Çünkü özne, dünyaya fırlatılmıştır ve o ya da bu biçimde ötekilerle ortak kaderi paylaşmaktadır. Düşünür, “Dünya- içinde-olmak” kavramının altını çizmektedir (Heidegger, 2013, s.41-42). Heidegger, indirgemeci bir bakış açısına sahip değildir. Varlığın biricik anlamının ne olduğu nasıl algılandığı üzerinde durmaktadır. Bu noktada Sartre'ın düşüncesine başvuracak olursak öznenin bitmeyen ıstırabına tanıklık ederiz. Sartre'da özne benliğini ancak öteki onu tanırsa tamamlayabilir. Çünkü; “‘Başkası’ hem varoluşum hem de kendimi bilişim için gereklidir. Nitekim benliğimin tanımlanması, içerimin ortaya çıkarılması başkasının da tanınmasına; beni düşünen, bana karşı ya da benim için bir şeyler isteyen bir özgürlük olarak onun da ortaya çıkarılmasına yol açıyor” (Sartre, 1997, s.85). Sartre'ın dile pelesenk olmuş “cehennem” metaforu titizlikle kullanılmalıdır. Başkası cehennemdir çünkü kusursuz, eşsiz özne inşasında ihtiyaç duyulan aynı zamanda eşsizliğe çizik atıp “ben”i sakatlayan kimsedir öteki.

Habermas'ın o meşhur kamusal alan ve özel alan dikotomisi ilişkisi çerçevesinde “Öteki”nin durumuna bakılacak olursa; tarihin tekrarladığına ve “Öteki”nin bu alanlardan nasıl örsenelerek itildiğine tanık edilmektedir. Habermas'ın da ifade ettiği gibi “terminolojiler sanıldığı kadar masum değildir; belli bir anlayışı dikte ederler” (2019, s.37). Özellikle zümresel bir otoritenin yoğun baskısı altında olan öteki “aşgari insan” olarak eksiltilmeye devam edilmektedir. Nitekim ötekini eşsiz tasarımlı düzeneklere dahil ederek yok etme politikası devam etmektedir. Politik bir çerçeveden bakan bir tavırla kolektif bellek ve kolektif belleğe özgü kimlik yaratma politikası içerisine girilirse, yabancı kültürler bu entegrasyona doğal sayılabilecek bir refleks ortaya koyabilirler. Ancak bu refleks tek parça hareketten çok kitlesel bir eyleme dönüşürse anlam kazanacaktır. Özellikle yaşlılar kültürün, tarihin, dilin, siyasi hafızanın birer taşıyıcısı ve aktarımın bel kemiği olarak korunması gereken kimselerdir. Ancak bu koruma onların zayıflıkları üzerine inşa edilmemelidir.

Yeni Neslin Ötekileri: Yaşlılar

Yaşlılar söz konusu olunca ötekileştirmenin biçim ve şekli bilhassa onların güçsüzlüğü üzerine odaklanmaktadır. Bu durumu günümüzde de derinden hissetmekteyiz. Özellikle şu an tüm dünyada etkili olan Covid-19'un en çok etkilediği yaş grubunun 65 üstü olması nedeniyle zayıf bedene sahip olan bireyler aynı zamanda kolay ve zayıf hedefler olarak ötekileştirmenin de en çekici kurbanları olarak görülmekte ve gösterilmektedir. Yaşlılarla ilgili tutumlara bakıldığında olumsuz ve ayırıcı bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir. Bu bakış açısı iki zeminde cereyan eder. Bunlardan ilki yaşlıların fiziksel anlamda bazı yeterlilikleri yerine getirememesi “elden koldan düşmesi” diğeri ise yaşlıların stereotipik özelliklerine vurgu yapan önyargılı düşüncelerdir. Ceylan'ın da ifade ettiği gibi, yaş ayrımcılığı insanların ortak bir özellik olan yaş sebebi ile her yaş grubuna farklı özellikler atfederek ayırıcı tutum ve davranışları ortaya çıkaran bir kavramdır (Ceylan, 2015, s.69). Yaşlı ayrımcılığı teriminin ilk

defa 1969 yılında Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü başkanı Gerontolog Robert Butler tarafından kullanıldığı kaynaklarda yer almaktadır. Butler, yaşlı ayrımcılığını tıpkı ırk ve cinsiyet ayrımcılığı gibi yaşlı insanlara yönelik eyleme dönüşebilen, kalıplaşmış düşünce ve tutumları içeren ideolojik bir süreç olarak tanımlamıştır (Butler, 1969). Butler'in ifadesinden de anlaşıldığı gibi yaşlılar ideolojik bir inşanın yaşlı ve aynı zamanda taze ürünleri gibidir. Günümüzde en sık kullanılan tanım ise Palmore'a aittir. Irk ve cinsiyet ayrımcılığından sonra yaşlı ayrımcılığını en büyük üçüncü ayrımcılık türü olarak kabul eden Palmore'ye atıfta bulunan Yelboğa da yaşlı ayrımcılığını ileri yaşlardaki bireylere yönelik ön yargı, tutum ve davranışların sergilenmesi olarak tanımlamıştır (2018, s.55). Yaşlıların temsil biçimine bakıldığında onların her dönem aksayan tarafları ile ele alındıklarına tanıklık edilmektedir. Kalınkara'nın ifade ettiği biçimi ile; toplumun genelinde, yaşlılar yürümekte zorlanan, bakıma muhtaç, değişime ayak uyduramayan, mutsuz, huysuz, yalnız, sevilmeye değer olmayan, topluma yük ve zayıf sosyal ilişkilere sahip bireyler olarak nitelendirilmektedir. Yaşlı insanların sahip oldukları deneyim, tecrübe ve bilgelik gibi özellikleri ise görmezden gelinerek genellikle olumsuz tarafları ön plana çıkarılmaktadır (Kalınkara, 2011, s.8). Tüm bu bakış açılarına sadık kalarak söylenebilir ki yaşlı insanlara kalıplaşmış düşünce ve önyargılarla bakılarak onların nasıl davranacağı, ne giyeceği, ne yiyeceği ve ne yapacağı hatta duygularının ne olacağı bile kendi inisiyatifine bırakılmamaktadır. İnsana bahşedilmiş olan ve Descartes ile anılan o meşhur sözden "Düşünüyorum, öyleyse varım", "Je pense, donc je suis" eyleminden dahi yaşlılar mahrum bırakılmaktadır (Descartes, 1998, s.27). Yaşlıların varlığı hem gençler ve yetişkinlerin zihinlerinden kovulmakta hem de yaşlılar kendi adlarına karar alamayacak bir varlık alanında inşa edilmektedir. Özellikle günlük yaşamda oldukça kolay pratiklenen, her duruma reva gibi görünen sözler problemi daha da derinlikli kılmaktadır. Bu konuda ki sözlerden bir kaçına değinilecek olursa "saçının beyazından utan", "bu yaşta bu nasıl kıyafet", "dünyaya kazık mı çakacaksın", "yaşından utan", "gözün mezara bakıyor", "bir ayağın çukurda", "100 yaşına geldin!", "bu kadar parayı mezara mı götüreceksin", "yaşlı bunak", "ununu elemiş eleğini asmış", "teknoloji özürlü", "geri kafalı", "yaş yetmiş iş bitmiş" gibi kalıplaşmış ifadelerle oldukça ironik bir biçimde yaşlılar öteki kılınmanın şiddetini en derinden yaşamaktadırlar.

Bu anlamda medya tarafından üretilen ve yaygınlaştırılan mesajlar yeni medya teknolojisinin sunduğu yeni olanaklarla da meşrulaştırılmaktadır. Sosyal medya kamusal alanında söylemlerin daha hızlı dolaşıma girmesi sonucu, "her türlü ayrımcı ve dışlayıcı söylemsel pratikler kanıksanmakta, zaman içinde toplumdaki farklı kimlikler ve varoluş pratiklerini ötekileştirmekte, hatta yok edici eylemlere, diğer bir değişle nefret suçlarına dönüşebilmektedir" (Binark, 2010, s.11). Yeni medyanın üretim ve ifade biçimlerinden biri olan ve kimi zaman eğlenceli görünen capsler de bu açıdan etik sorunları beraberinde getirmektedir. "Dehumanizasyon" biçiminde ifade edilen "insansızlaştırma" olarak dilimize aktarılan sözcük yaşlıları toplumsal, kültürel, ekonomik ve teknolojik alanda öteki olarak inşa etmesi hasebiyle önemlidir. Bu biçimiyle capsler yoluyla yaşlı kabul edilen insanlar ötekileştirilerek çocuklar, gençler, yetişkinler ve yaşlılar stereotipinden "yaşlılar" çıkartılarak insansızlaştırılan bir toplumsal yapı normalleştirilmektedir. Böylece anormal kabul edilen yaşlı insanlar ötekileştirilmektedir. Dahası "günah keçisi" hep yaşlı insanlar oluyor biçiminde bir ifade ile yapılan metafora bile önyargı, baskıcı ve ayrımcı tutum pekiştirilmektedir. "Günah keçisi yaşlılar" olmayacaksa kim olacak türünden bir düşünce kendiliğinden türemektedir... Bu türeme o halde yaşlılara "sen yaşlısın", "sana yapılan yakıştırmalar" mübah biçiminde ki diğer ifadeleri meşru kılmaktadır. Yaşlıların her dönem çeşitli biçimlerde

öteki olarak konumlandırıldığına tanıklık edilmektedir. Ancak yeni neslin bakış açısındaki ötekiliğin taşıyıcısı yaşlılar “yeni ötekiler” olarak capslerin ham maddesi biçiminde kullanılmaktadır. Yaşlılar, yıkıcı ve yakıcı bir tezahürün sonucunda büyük bir yanlış anlama ile anılmaktadır. Özellikle günümüzdeki küresel salgın koşullarında yaşlılar virüsten korunması gereken değil virüsü bulaştıran kişiler olarak atfedilmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin iz düşümünde bu durum tüm ciddiyeti ile cereyan etmektedir. Özellikle yeni medyada yaşlılar eksik temsilin bir biçimi olarak yansımaktadır. Yeni medyanın mizahi üretim biçimlerinden sadece birisi olan capslerde yaşlılar başkalarının politik bakış açısında yeniden temsil ve inşa edilerek ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır.

Bir İletişim ve Ötekileştirme Aracı Olarak Caps

Dijital teknolojilerin gelişimi ile birlikte iletişim teknolojileri de bir dönüşüm içine girmiş ve bu dönüşüm hayatımızın her alanını etkiler hale gelmiştir. İnternet kullanımının yaygın hale gelmesiyle birlikte yeni platformlar ortaya çıkmış, geleneksel medya yerini yeni medyaya bırakmıştır. Facebook, Twitter, Instagram ve Youtube gibi sosyal medya ortamları ile bireyler artık kendi medyalarını oluşturmaya başlamıştır. İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni medya ortamlarının sunduğu etkileşim, kitlesizleştirme ve eşzamanlılık gibi özellikler bireylerin iletişim kurma şekillerini de değiştirmiştir. Birey artık özerk bir konuma gelmiştir. Hem mesajın üretimine hem gönderimine hem de aktarım ve yayılma sürecine gönderici bağımsız bir şekilde karar verir duruma gelmiştir (Castells, 2013, s.14). Böylece mesajların oluşturulması, verilmek istenen anlamın inşa süreci de değişmiş, dijital teknolojilerle birlikte yeni üretim şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni üretim şekillerinden biri de sosyal medya ile hayatımıza giren capslerdir. Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya mecraları ile ortaya çıkan ve mobil uygulamalarla hayatımızda hızla yaygınlaşan yeni üretim biçimi olarak capsler, günümüzde çevrimiçi iletişimin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Caps kavramı İngilizce “Capture” ve “Screenshot” kelimelerinin birleşiminden türetilmektedir. Capture Türkçede ele geçirmek, yakalamak, zapt etmek ve çekim alanına girmek şeklinde karşılık bulurken, Screenshot “ekran görüntüsü” anlamına gelmektedir. Ekran görüntüsü alınan fotoğraf ya da videoların üzerinde yazılan yazılarla oluşturulan capsler sosyal medya sakinlerinin direniş, mizah ve muhalefet aracı olarak işlev görmektedir (Kırık, 2017, s.105). Türkçe literatürde “caps” olarak adlandırılan bu yeni üretim biçiminin İngilizce’deki karşılığı “meme(s)”dir (Aktaş, 2016, s.2-3). Meme kelimesi İngilizce sözlükte kültürel araçlar vasıtasıyla kolayca yayılan, insanları etkileyen yaygın düşünce şekli olarak tanımlanmaktadır. Bu kelime ilk olarak Richard Dawkins’in 1976 yılında yayınlanan Gen Bencildir (The Selfish Gene) adlı kitabında insandan insana yayılan gen benzeri bulaşıcı kültür ünitelerini tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Dawkins kitabında “meme” kavramını evrim teorisinin kültürel bir birimi olarak ele alarak toplumdaki kültürel içeriklerin meme’ler aracılığıyla aktarıldığını belirtmiştir (Kırık, 2017, s.101). Kelime Antik Yunancada “taklit bir şey” anlamına gelen mimeme sözcüğünün kısaltılmış halidir. Zamanla internet kullanıcıları tarafından sanal dünyanın günlük dilinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Farklı içerik ve biçimlerin çok sayıda kullanıcı tarafından paylaşılması, dönüştürülmesi ve taklit edilmesi, internet memelerinin ayırt edici özelliklerindedir (Shifman, 2014, s.341-342). Artık toplumun kültürünü yansıtan pek çok fikir, düşünce ve davranış capsler aracılığıyla yazı, fotoğraf, animasyon ve video gibi yöntemlerle aktarılmakta ve yayılmaktadır (Kırık, 2017, s.101).

Caps olarak adlandırılan “meme” kelimesinin internet literatürüne girmesi ise 2003 yılında 13 yaşındaki Christian Poole isimli bir genç tarafından kurulan “4Chan” isimli görsel paylaşım

sitesi ile olmuştur. Japon animeleri ve popüler kültür hakkında içerik üretmek amacıyla kurulan site; oyun, anime, resim, gezi, spor, moda ve teknoloji gibi konularda yapılan paylaşımları içermektedir (Tekrin, 2015, s.576). Capsler metinler arası bir nitelik taşımaktadır. Sadece yazılı metin, video ya da bir fotoğraf-resim üzerine yazılı bir metinden oluşan çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya kanallarında birbirinden farklı çeşitleri ile paylaşılabilir. Genellikle ortak bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkan capsler bireysel olarak üretilip kitlesel olarak tüketilmektedir. Her iki durumda da üreticileri genellikle anonim olarak bilinmektedir (Karataş ve Binark, 2016, s.438). Ayrıca bu içeriklerin üreticileri eğitilmiş, alanında uzman medya üreticileri değil, herhangi bir eğitim almamış, dijital dünyanın içine doğmuş yaratıcı gençlerdir. Daha çok eğlendirmek ve düşündürmek amacıyla hazırlanan capsler korkutmak, herhangi bir düşünceyi aktarmak ve reklam yapmak gibi amaçlarla da sosyal medya kullanıcılarının uyguladığı bir üretim biçimi olmuştur (Güvenç, 2017, s.110). Toplumda yaşanan olayların eğlenceli ve alaycı biçimde yorumlanması veyahut görsel iletiden hareketle hiciv yapılması “caps”i internet kullanıcıları için cazip hale getirmektedir. Türkiye’deki ilk caps örnekleri ise İnci Sözlük sitesi üzerinde oluşturulmuştur. Daha sonra pek çok caps sitesi kurulmuş zamanla da sosyal medya da yer alan kullanıcılar tarafından caps içeriği sunan anonim hesaplar ortaya çıkmıştır. O meşhur metafora kulak verecek olursak “yaşlılara dijital göçmen, gençlere ise dijital yerli” biçiminde bir yakıştırmanın yapılması bu sanal ortamların asıl sahibinin gençler olduğu yönünde bir bakış açısını ortaya çıkarmaktadır. O halde caps internet çağının içine doğmuş bu genç kuşağın hayatlarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Her geçen gün teknolojinin gelişimine eş güdümlü olarak gençlerde bu yeni üretim biçiminden faydalanarak, kendini ifade etmekte ve toplumun kültürünü kendince okumaktadır (Asutay vd., 2015, s.6-8). Sosyal medya ve mobil teknolojilerle birlikte büyüyen ve hayatını dijital dünyanın içinde yaşayan yaratıcı bireylerin genellikle mizah ile oluşturduğu capsler reddetme, muhalefet olma, alay etme ve ötekileştirmenin de bir aracı olmaktadır. Sosyal medyanın çok sesli yapısı ve sunduğu özgürlükçü ortam, birbirinden farklı düşüncelerin özgürce dolaşımını ve yayılımını olanaklı hale getirirken, diğer taraftan ötekileştirmelere ve nefret suçlarının işlenmesine de zemin hazırlamaktadır.

Yöntem

Ötekileştirmenin sosyal medya ile artması ve daha görünür hale gelmesi ile birlikte bu anlamdaki çalışmalarında son yıllarda artış göstermektedir. Örneğin; Ömer Canpolat (2021) ötekileştirme bağlamında yaşlılık ile yaşlıya bakış açısı arasındaki ilişkiyi inceleyerek yaşlı bireylere bakış açısının farklı değişkenler bağlamında farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Çukur ve Engin (2008) ise “Yaşlılık Döneminin Ötekileştirilmesi Sorununun Kentsel Sosyal Altyapı Bağlamında İrdelenmesi” adlı çalışmasında toplumsal yaşamda üretim ilişkileri içinde yer alamayan yaşlıların kentsel mekâna ve kamusal yaşama dahil olmalarının nasıl engellendiğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Emrah Başaran (2021) da yaptığı çalışma ile Covid -19 pandemi sürecinde yaşlıların uğradığı ayrımcılığı anlatmıştır. Fatma Esra Öztürk (2021) ise pandemi döneminde Twitter’da 65 yaş üstü bireylere yönelik nefret söylemini araştırma konusu yaparak ve bu ortamın nefret söylemlerinin üretilmesine aracılık ettiğini ifade etmiştir. Bu araştırma da Türkiye’de yaşlılarla ilgili sosyal medya üzerinden paylaşılan capslerin onları nasıl ötekileştirildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmaya dâhil edilen capslerin analizi için Roland Barthes’ın göstergebilimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. Çalışma kapsamında sosyal medyada yer alan ve geniş kitlelere yayılan yaşlılarla ilgili capsler, ötekileştirme kavramı bağlamında analiz edilmiştir. Bu anlamda Twitter’da #yaşlı #yaşlılar

#65yaşüstü #65yaşüstüsokağaçıkmayasağı #65yaşüstübidışarıçıkma hastagleri ile paylaşılan ve geniş kitlelere yayılan çapsler evren olarak belirlenmiş ve ötekileştirmeye konu olan çapsler ise rastlantısal örneklem metoduyla belirlenmiştir. Araştırma, 30 Mart 2020 tarihinden başlanarak 30 Haziran 2020 tarihleriyle sınırlandırılmış, belirtilen zaman aralığındaki gönderiler esas alınmıştır. Veriler Twitter’ın gelişmiş arama bölümü kullanılarak, herkese açık olan hesaplardan elde edilmiştir. Göstergebilim yazılı ve görsel metinleri çözümlmek için kullanılan yöntemlerden biridir. Edebiyat, sosyoloji, mimarlık, tıp, teoloji ve iletişim gibi pek çok disiplin bu yöntemden faydalanmaktadır. Bu yaklaşıma kaynaklık eden kişi ise Ferdinand de Saussure’dır. Göstergebilimi toplumsal nitelik olarak değerlendiren Saussure göstergebilimi, “göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyen bir bilim olarak” tanımlamakta ve semiyoloji olarak adlandırmaktadır. Göstergebilimin temsilcilerinden bir diğeri de Roland Barthes’dır. Medya ve iletişim çalışmaları özellikle Barthes’ın çözümlmelerini esas almaktadır (Çam, 2015, s.287). Saussure’e göre dil, düşüncelerin aktarımını sağlayan bir göstergeler sistemidir. Gösterge kendi dışında bir şeyi temsil eden ve temsil ettiği şeyin yerine geçen biçim, nesne ve olgu olarak tanımlanmaktadır. Göstergeler de gösteren ve gösterilenlerden oluşmaktadır. Gösteren işaret veya seslerden oluşurken, gösterilen düşünce ve kavramlardır. Sesler veya kelimelerle ifade edilen kavram ve düşünceler arasında zorunlu bir ilişki yoktur. Örneğin “Kedi” dediğimiz zaman ağızımızdan çıkan ses imgesi gösterendir, bunun işaret ettiği kedi kavramı ise gösterilendir. Ancak her dilde kedi kavramı farklı bir kelime ile ifade edilir. Bu yüzden düşünceyi taşıyan işaretler keyfidir (Yaylagül, 2010, s.120). Barthes ise kendi göstergebilim yaklaşımını inşa ederken dört ayrım ortaya koymuştur. Bunlar; dil ve söz, gösterilen ve gösteren, dizim ve dizge ile düz anlam veya yan anlam ayrımlarıdır. Barthes’ın dil ve söz ayrımında yer alan dil bir kişinin dili öğrenirken öğrendiği şeydir. Kişi başkaları ile iletişimde bulunmak istiyorsa bu dili kullanmak zorundadır. Söz ise öğrendiği bu dile ait icra ettiği konuşmadır (Rıfat, 2010, s.61). Gösterilen gösteren ayrımında ise gösteren işitildiğinde akla gelen imgeyi anlatmaktadır. Örneğin kalem kelimesi dendiğinde oluşan k-a-l-e-m şeklindeki ses dizimi gösterendir. Gösterilen ise kalem nesnesinin zihinsel tasarımını ifade etmektedir. Barthes’ın önemli bulduğu bir diğeri ayrım olan dizim ve dizge ayrımına göre dizge birbirini çağrıştıran öğeler arasında seçim yapmaktır. Dizim ise seçilen öğelerin anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde birleştirilmesi ile oluşmaktadır. Barthes’ın yaptığı ayrımlardan belki de en önemlisi ise düz anlam ve yan anlam ayrımıdır. Düz anlam gösterenin ilk akla gelen ve sözlükte de ilk anlamı olarak yer alan anlamı olarak düşünülebilir. Örneğin gül göstergesinin düz anlamı ilk akla gelen anlamı olan bitki, çiçek olarak gülü ifade etmektedir. Yan anlam ise gül göstergesi zihinde başka bir tasarımla birleştiği zaman aşkı ifade edebilir hale gelmektedir (Çam, 2015, s.294).

Bulgular

Bu çalışmada Roland Barthes’ın görüşlerinden yola çıkılarak sosyal medyada yaşlı insanların ötekileştirilmesi ile ilgili paylaşılan çapsler; düz anlam ve yan anlam kategorileri ekseninde değerlendirilerek ortaya çıkan mesajlar analiz edilmiştir. 65 yaş üstü insanlarla ilgili çapslere bakıldığında ötekileştirme ile ilgili parametreler daha çok şu yaftalamalarda ve ötekileştirme pratiklerinde kümelenmektedir. Bunlar; güçsüz, haylaz, zayıf, huysuz, unutkan, bakıma muhtaç, söz dinlemeyen, eğlenenin/alay etmenin /aşağılamanın bir nesnesi, çağa ayak uydurmakta güçlük çeken, istenmeyen, sosyal ve kültürel faaliyetlerden kopartılan, kamusal alanın dışına itilen, sevmeye değer olmayan ve topluma yük gibi olumsuzluk çağrıştıran söylemlerdir.

Görsel 1. "Özür dilerim babannem her şey senin sağlığın için"

Tablo 1. Görsel 1'in Göstergibilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam	
Evde elleri ve ayakları bağlanmış yaşı bir kadın		Sağlığı için dışarı çıkmasını diye evde elleri ve ayakları bağlanarak engellenmiş yaşı bir kadın	
Gösterge	Gösteren	Gösterilen	
İnsanlar	Evde elleri ayakları bağlı bir şekilde oturan yaşı bir kadın	Yasak, Engelleme	
Ortam	Ev	Televizyon, Koltuklar, Sandalye.	
Metin	Özür dilerim babannem her şey senin sağlığın için	Özür, mecburiyet, gereklilik	

Yukarıdaki capsde pandemi nedeniyle evlerinde kalmak zorunda olan 65 yaş üstü insanların ötekileştirilerek toplumun diğer bireylerinden soyutlandığı göze çarpmaktadır. Capsde elleri ve ayakları torunu tarafından bağlanarak televizyonun karşısında sandalyeye oturtulmuş yaşı bir kadın görülmektedir. Görüntünün üzerine yazılan "Özür dilerim babannem her şey senin sağlığın için" şeklindeki metin ile de bu kişilerin salgında risk grubunda yer aldığı ve sağlığına yeteri kadar dikkat edemeyeceği düşüncesi ile dışarıya çıkmasının engellenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Caps verdiği mesaj ile 65 yaş üstü kişileri beceriksiz, savunmasız, bakıma muhtaç, hatta topluma bir yük şeklinde yansıtmaktadır. Aynı evde yaşadıkları kişiler işlerine, okullarına gidip sosyal ilişkilerde bulunabiliyorken, yaşlılara uygulanan bu yasağın sosyal medyada bu şekilde yansıtılması ise onların toplumun diğer

üyelerinden uzaklaştırılarak ötekileştirildiğini göstermektedir. Ayrıca capsde yaşlı kadının ağzının bir eşarpı bağlandığı görülmektedir. Buradaki eşarp salgından korumaya ya da korunmaya yönelik bir tedbirden çok adeta kaçırılmaya çalışılan bir kişiyi resmetmektedir. İronik bir gönderme ile ifade etmek gerekirse fotoğrafta yaşlı kadının televizyonun tam karşısına oturtulması onun varlık ve etkinlik alanının sınırlarının çizildiğini göstermektedir. Buradaki yaşlı kadın tüm ev içi etkinliklerden de kopartılmaktadır. Sokağa çıkma yasağı ev içi hareketinde sınırlandırıldığı bir yasağa dönüşmektedir.

Görsel 2. “Yaşlı evden çıkmasın diye hendek kazdırıyoruz yine zorluyor 😞”

Tablo 2. Görsel 2'nin Göstergibilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam
Evinin önünde çalışma olan yaşlı kişinin evden dışarı çıkmaya çalışması		Yaşlı kişinin dışarı çıkmaması için engellenmesi
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Dışarıya çıkmaya çalışan insan	Engel, Çaba
Ortam	Sokak	Engel
Metin	Yaşlı evden çıkmasın diye hendek kazdırıyoruz yine zorluyor	Engelleme, çaresizlik

Yukarıdaki capsde evinin önünde iş makinası ile açılmış hendek yüzünden dışarıya çıkamayan yaşlı bir insan görülmektedir. Fotoğrafın üzerine yazılan “Yaşlı evden çıkmasın diye hendek kazdırıyoruz yine zorluyor” metni ile yaşlı kişi huysuz hem kendi hem de başkalarının sağlığını düşünmeyen, söz dinlemeyen, kurallara uymayan ve inatçı biri gibi

gösterilerek ötekileştirilmektedir. Özellikle yaşlıların inatçı olduğu yönündeki metafor bu capsde derinden hissedilmektedir.

Görsel 3. "Siz gidin benim torun izin vermiyor 🤔"

Tablo 3. Görsel 3'ün Göstergebilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam	
Torunu izin vermediği için dışarıdaki arkadaşı ile balkondan konuşan yaşlı kişi		Pandemiden nedeniyle dışarı çıkması yasak olan ve torunu tarafından engellenmiş kişi	
Gösterge	Gösteren	Gösterilen	
İnsan	Yasak olduğu için dışarı çıkamayan yaşlı insanın sokaktaki arkadaşı ile balkondan konuşması	Yasak, Çaresizlik.	
Ortam	Sokak	Boş sokak	
Metin	Siz gidin benim torun izin vermiyor	Yasaklama, Engel.	

Capsde pandemiden dolayı sokağa çıkma yasağı olan 65 yaş üstü kişinin yasağı olmayan dışarıdaki arkadaşı ile balkondan iletişim kurduğu görülmektedir. Üstelik capsde görülen kişiler arasında büyük bir yaş farkı olmadığı göze çarpmaktadır. Kendinden bir yaş küçük insanlar bile rahatça sokağa çıkıp sosyalleşebilirken bu kişilerin yasaklarla eve kapatılmaları onları toplumsal hayattan uzaklaştırmaktadır. Fotoğrafın üzerinde yazan "siz gidin benim torunum izin vermiyor" metni ile yaşlı kişinin dışarıya çıkmasının yasak olduğu mesajı veriliyor. Yine metin ile yaşlıların kendi hayatlarında söz sahibi olup karar verme ehliyetlerinin olmadığı, tıpkı çocukların sokağa çıkmak için yetişkinlerin iznine bağlı olduğu gibi yaşlı kişinin de ironik bir biçimde torununun iznine bağlı olduğu görülmektedir. Capsde yaşlı insanlara Covid-19'dan korumak için böyle bir yasak uygulandığı alt mesajı verilmeye

çalışılsa da yaşlıları sadece evde tutarak onları virüsten koruyamayacağımız da aşıkardır. Çünkü aynı eve rahatça girip çıkabilen diğer bireyler, mesela bu yaşlı kişiyi engelleyen torunu virüsü taşıyıp yaşlı insanlara evlerinde de kolayca bulaştırabilmektedir.

Görsel 4. “Mekânın sahipleri’ geri geldi!”

Tablo 4. Görsel 4’ün Göstergibilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam
Sokakta yürüyen yaşlı insanlar		Covid-19 nedeniyle sokağa çıkma yasağı olan yaşlı insanların yasak sonrası dışarıda eğlenerek yürümesi
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Yaşlı İnsanlar	Özgürlük, Mutluluk, Neşe.
Ortam	Sokak	Ağaçlar, Boş cadde, Rahatlık.
Metin	Mekânın Sahipleri Geldi	Kavuşma, Yeniden dahil olma.

Yukarıdaki caps, küresel bir salgın olan Covid-19 nedeniyle sokağa çıkma yasağı olan yaşlı insanların yasak bittikten sonra dışarı çıkmalarını konu almaktadır. 65 yaş üstü 6 yaşlı kişinin caddenin ortasında neşe içinde oynayarak hep birlikte yürümeleri yasak sonrası dışarı çıkmalarının mutluluğunu yansıtmaktadır. Oluşturulan “Mekânın sahipleri geri geldi” şeklindeki metinsel öge ile de yaşlıların önceden kovulduğu ve ötekileştirilerek atıldığı sokağın asil sahipleri olduğu imajı yaratılmaktadır. Artık kamusal alanın sakinlerinin ve sahiplerinin gençler olduğu yönündeki kavrayışın sığığından vazgeçilmiştir.

Görsel 5. “Evdekiler evde istemiyor. Dışardakiler ‘git evine’ diyor. Başka bi ev veya başka bi dışarı var mı? 😞”

Tablo 5. Görsel 5’in Göstergibilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam	
Dışarıda duvara yaslanmış yaşlı insan		Yaşlı olduğu için kimsenin hiçbir yerde istemediği yaşlı insan	
Gösterge	Gösteren	Gösterilen	
İnsan	Yaşlı insan	Yalnızlık, Mutsuzluk	
Ortam	Sokak	Yalnızlık	
Metin	Evdekiler evde istemiyor. Dışarıdakiler evine git diyor. Başka bir ev veya başka bir dışarı var mı?	Yalnızlık, mutsuzluk, çaresizlik, ötekileştirme.	

Yukarıdaki caps örneğinde sırf yaşlı olduğu için ne evde ne de dışarıda kimsenin istemediği yaşlı insanları yansıtan bir içerik sunulmaktadır. Yaşlılar hastası ile paylaşılan caps yaşlı insanların yalnızlıklarına ve bu nedenle ötekileştirilmelerine vurgu yapmaktadır. Capsde dışarıda tek başına bir duvara yaslanmış nereye gitse kabul görmeyen, dışlanan yaşlı kişi görseli ile yaşlı insanların yaşadıkları çaresizlik yansıtılmaya çalışılmıştır. Mekân olarak yaşlı kişinin bulunduğu sokakta kimsenin olmaması yaşadığı yalnızlığı ortaya koymaktadır. Metinsel öge olarak oluşturulan “Evdekiler evde istemiyor. Dışarıdakiler evine git diyor. Başka bir ev veya başka bir dışarı var mı?” cümlesi ile de yaşlıların ne evlerinde ne de dışarı da hiç kimse tarafından istenmediğini ve sırf yaşlı olduklarından dolayı toplumun diğer bireyleri arasında ötekileştirildiklerini ortaya koymaktadır.

Görsel 6. “Ey Yumurtaya Can Veren Allahım Teyzenin Umrelik Vaktiyken Milanoda Ne İşi Var 🤔🤔”

Tablo 6. Görsel 6’nın Göstergibilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam
Tatilde gezdiği yerlerde poz veren yaşlı kadın		Pisa Kulesi ile düşmesin diye tutuyormuş gibi yaparak poz veren yaşlı kadın
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Yaşlı Kadın	Gezi, Eğlence, Neşe.
Ortam	İtalya Pisa kulesi	Tatil, Gezi
Metin	Ey Yumurtaya Can Veren Allahım Teyzenin Umrelik Vaktiyken Milanoda Ne İşi Var	Ötekileştirme, Küçümseme, Hor görme.

Yukarıda verilen caps İtalya’ya tatile gidip Pisa kulesi ile poz veren yaşlı kadının sadece dini amaçlı gezilerde bulunabileceğini ifade eden bir paylaşımdır. Capsde İtalya’da Pisa kulesi ile düşmesin diye tutuyormuş gibi klasikleşen pozu veren yaşlı kadının eğlenceli hali tiye alınmaktadır. Zira bu ve buna benzer poz verme biçimleri bile yalnızca gençlerin kullanabileceği pozlar olarak atfedilmektedir. Mekân olarak tatil için dünyanın farklı yerlerinden Pisa Kulesi’ni ziyarete giden turistlerin bulunduğu cadde gösterilmiştir. Resmin üzerine yazılan “Ey Yumurtaya Can Veren Allahım Teyzenin Umrelik Vaktiyken Milanoda Ne İşi Var” metniyle dünyanın farklı yerlerini gezip görmenin yaşlılara göre olmadığı mesajı verilmeye çalışılmıştır. Yaşlı insanların eğlenmek ya da gezmek amacıyla değil sadece Umre gibi dini amaçlı gezilerde bulunabileceği belirtilerek bu insanlar ötekileştirilmektedir.

Yeşim
@yesim_akgedik

@kdrajmagazin adlı kişiye yanıt olarak

74 yaşında flörtü olan Ajda Pekkan ve 24 yaşında 1(bir)
tane flörtü olmayan ben

twitter.com

Görsel 7. “74 yaşında flörtü olan Ajda Pekkan ve 24 yaşında 1 (bir) tane flörtü olmayan ben”

Tablo 7. Görsel 7'nin Göstergebilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam	
Sanatçı Ajda Pekkan'ın sevgilisinin olması.		74 yaşındaki yaşlı bir kadının sevgilisinin olmasına rağmen 24 yaşında bir gencin yalnız olması	
Gösterge	Gösteren		Gösterilen
Metin	74 yaşında flörtü olan Ajda Pekkan ve 24 Yaşında 1 tane flörtü olmaya ben		Ötekileştirme, Kıyaslama, Küçümseme

Yaşlı insanların ötekileştirildiği konulardan biri de onların sevmeye değer olmadıklarıdır. Capsde 74 yaşındaki Ajda Pekkan'ın sevgilisinin olması anormal bir şey gibi gösterilerek yaşlı insanların sevip sevimeyeceği, aşık olamayacakları, bunun için çok geç olduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır. Sadece metinden oluşan caps sevip sevilmenin ve sevgili edinmenin yalnızca gençlere özgü olduğu yansıtılarak yaşlı insanlar bu anlamda yok sayılmıştır. Yaşlıların sevmeye ve sevilme algısından kovulduğu bu caps onları pasif bir varlık alanına hapsetmektedir.

Görsel 8. “Okuldaki en yaşlı kişi olup hergün makyaj yapıpta okula gelen kadın”

Tablo 8. Görsel 8’in Göstergibilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam	
Makyaj yapıp süslenmiş yaşlı kadın		Makyaj yapıp süslenmesine rağmen güzelleşemeyen yaşlı kadın	
Gösterge	Gösteren	Gösterilen	
İnsan	Makyaj yapıp, abartılı aksesuarlarla süslenmiş yaşlı kadın	Ne yapsa güzelleşemeyen yaşlı kadın	
Metin	Okuldaki en yaşlı kişi olup her gün makyaj yapıp da okula gelen yaşlı kadın	Yaşlıların makyaj yapsa da güzel olamayacağı	

Yukarıdaki capsde makyaj yapıp süslenen yaşlı bir kadının görüntüsü bulunmaktadır. Görüntüdeki kadın abartılı makyajı ve aksesuarlarına rağmen güzel gözükmemektedir. Güzellik algısının yaşlı insanlar üzerinden yeniden inşası çeşitli yakıştırmalar üzerine kurulmaktadır. Capsde kulakları büyük, yüzü çökmüş ve kırışık bir şekilde gösterilen yaşlı kadının, makyaj yapıp süslenirse bile güzel olamayacağı mesajı verilmektedir. Görselin altında yer alan “Okuldaki en yaşlı kişi olup her gün makyaj yapıp da okula gelen yaşlı kadın öğretmen” şeklindeki yazı ile de bu mesaj desteklenmiştir.

Görsel 9. “Eski memurların teknolojiye bakışı”

Tablo 9. Görsel 9’un Göstergibilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam
Bilgisayardaki metnin üzerini elindeki daksil ile çizen kadın		Teknolojiden anlamayan yaşlı kadının bilgisayarda metinde yer alan yanlış daksil ile silmeye çalışması
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Bilgisayardaki metinde yer alan yanlış daksil ile silmeye çalışan yaşlı kadın	Bilgisizlik, Yetersizlik,
Ortam	İş yeri	Çalışma ortamı
Metin	Eski memurların teknolojiye bakışı	Bilgisizlik, zamana ayak uyduramama, yenilikleri öğrenmede güçlük

Yapılan ötekileştirmelerden bir diğeri de yaşlı insanların çağa ayak uyduramadığı, günümüzdeki yeniliklere alışamadığı ve teknolojiden anlamadıkları şeklindedir. Yukarıdaki capsde de bu düşünce resmedilmiştir. Capsde iş yerinde çalışan yaşlı bir kadın bilgisayar ekranındaki metinde yer alan yanlışlığı daksil ile silerek düzeltmeye çalışmaktadır. Görseldeki “Eski memurların teknolojiye bakışı” şeklindeki cümle ile yaşlı insanların teknolojik gelişmelere ayak uyduramayacağı, yenilikleri anlama ve kavramada güçlük çekeceği ve kullanmayı öğrenemeyeceği mesajı ile yaşlı insanlar ayrımcılığa uğramaktadır. Ayrıca teknolojiye ayak uydurmadığı düşünülen yaşlı insanlar, üretime katkıda bulunamayacağı için kamusal işlerden de aforoz edilmeli biçimde bir bakış açısı da ortaya konulmaktadır.

Görsel 10. “Mahallenin Mobese’leri”

Tablo 10. Görsel 10’un Göstergebilimsel Analizi

Düz Anlam		Yan Anlam
Pencereden dışarıya bakan yaşlı kadınlar		Dışarıda olanları merakla gözetleyen yaşlı kadınlar
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Pencereden dışarıya bakan yaşlı kadınlar	Merak, Gözetleme.
Ortam	Ev	Koltuk, pencereler.
Metin	Mahallenin mobeseleri	Gözetleme, kayıt tutma.

Bu capsde ise yaşlı kadınların hem yaşları bakımından hem de cinsiyetleri nedeniyle bir ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Capsde aynı koltuk üzerinde oturan üç yaşlı kadın pencereden bakarak dışarıda olan şeyleri izlemektedir. Açıklama olarak verilen metinsel öge olan “Mahallenin Mobese’leri” şeklindeki ifade ile de yaşlı kadınlar evin önündeki sokaktan gelip geçenleri ya da karşı evlerde neler olup bittiğini gözetleyerek kaydeden kişiler olarak gösterilmiştir. Burada yaşlı kadınlar hem yaşları hem de cinsiyetlerinden dolayı iki farklı şekilde ayrımcılığa uğramaktadır. Başkalarının hayatını gözetlemek ve dedikodu olgusu genellikle kadın kimliği ile beraber anılmaktadır. Bu gerçekdışı önyargı ile kadınlar sırf cinsiyetlerinden dolayı bir ayrımcılığa uğramıştır. Yaşlı kadınlar da işsiz güçsüz, yapacak başka işleri olmayan, gereksiz işlerle uğraşan, başkalarını izleyip sonra da bunun dedikodusunu yapan kişiler olarak gösterilerek yaşlarından dolayı bu söyleme maruz kalmışlardır.

Sonuç

Ötekileştirerek yok etme biçimleri gün geçtikçe yeni bir boyut kazanmaktadır. Özellikle teknolojinin gelişimi ile birlikte toplumun dezavantajlı kabul edilen ya da görülen kesmi bu pratiğin en işe yarar malzemesi olarak görülmektedir. Yeni medyanın bir ifade biçimi olan capsler aracılığıyla yapılan ötekileştirme pratikleri ile de yaşlı insanların birçok açıdan örselendiğine tanıklık edilmektedir. Göstergebilimsel analiz yöntemi ile incelenen 10 adet capse sonuçları itibari ile bakıldığında yaşlı kişilerin güçsüz, haylaz, zayıf, huysuz, unutkan,

bakıma muhtaç, söz dinlemeyen, eğlencenin/alay etmenin /aşğılamanın bir nesnesi, çağı ayak uydurmakta güçlük çeken, istenmeyen, sosyal ve kültürel faaliyetlerden kopartılan, kamusal alanın dışına itilen, sevmeye değer olmayan ve topluma yük gibi olumsuzluk çağrıştıran söylemlerle ötekileştirildiğı görülmektedir. İlk dört görselde paylaşılan capslere baktığımız zaman özellikle Covid-19 adlı küresel salgında yaşlı bireyler, korunmaya ihtiyacı olan biçiminde iyi niyet güden bir bakış açısından uzakta en temel yeterliliklerini bile yerine getiremeyecek, hastalanırsa yük olacak, kurallara uymayan, huysuz ve inatçı gibi amacını aşan birçok biçimde öteki kılınmakta ve yaşlıların hareket alanı amacı dışında sınırlandırılarak ötekileştirilmektedir. Görsel 6'da yer alan capsde ise yaşlı insanların ölüme daha yakın oldukları düşünöldüğü için sadece dini amaçlı gezi ve ziyaretlerde bulunabileceğı örtük anlamda ifade edilmektedir. Yaşlıların tatil ve eğlence amaçlı dünyanın farklı yerlerini gezmeye ihtiyaçları ve enerjilerinin olmayacağı bu sebeple yalnızca gençlere özgü gibi gösterilen bu eylemden mahrum olmaları gerektiğı biçiminde acımasız bir ayrımcılığa hedef olmaktadır. Yaşlı bireylerin özellikle de yaşlı kadınların ötekileştirmeye konu oldukları temalardan bir diğeri de sevmeye değer olmadıkları ve ne kadar bakımlı olursa olsunlar güzelleşemeyecekleridir. Sevmek ve güzellik sadece gençlere özgü bir durum gibi gösterilerek yaşlı kadınlar bu anlamda çeşitli tamlık duygularından mahrum bırakılmıştır. Yaşlı kadınların özellikle güzellik algısından kovulduğı ve ne yaparsa yapsın güzel görünemeyeceğı biçiminde bir imgeleme ile kadın bedeninin yaşa bağılı deformasyonu olağan görölmeyerek beden her dönem diri olması biçimindeki beden politikalarına çanak tutulmaktadır. Yine bu bireylerin sırf yaşlarından dolayı yetersiz olduğı mesajı verilerek dünyadaki yeni gelişmeleri takip edemeyecekleri ve bu yeniliklere ayak uyduramayacakları yönündeki yanlış inançlarda pekiştirilmeye çalışılmıştır. "Eski memurların teknolojiye bakışı" adlı 9. görsel ile yaşlı insanların teknolojiden anlamadığı, çağı ayak uyduramadığı ve üretime dahil olmayacağı düşüncesiyle çalışma hayatında yeri olmadığı mesajı verilerek ötekileştirilmektedir. Genel itibariyle capslerde yaşlı erkekler sadece yaşlarından dolayı bir ötekileştirmeye maruz kalırken yaşlı kadınlar hem yaşları hem de cinsiyetleri itibariyle ötekileştirmeye konu olmaktadır. Özellikle "Mahallenin Mobese'leri" isimli 10. görselde yaşlı kadınlar sadece yaşları ile değil aynı zamanda kadın kimliğine atfedilen dedikodu olgusu ile de cinsiyetlerinden dolayı da ayrımcılığa uğramaktadırlar. Yıkıcı bir tezahürle anılan özellikle yaşlı kadınlar dedikodu yapan, başkalarının hayatlarını seyretmeye meraklı kimseler olarak suçlanmaktadır. Tüm bu bakış açılarından ifadeyle söylenecek olursa; "tonton teyze", "tonton amca" tamlamalarının, sempatizan tavrın ötesinde yarattığı öteki kılma girişimi geleneksel ve kanıksanmış vurgulardan beslenmektedir. Oysaki yaşlı bireylerin çoğunlukla bu biçimiyle yani sempatizan bir tavırla ele alınmadığı görölmektedir. Onlar "tonton teyze", "tonton amca" olmaktan çok çağının gerisinde kalmış, ayıklanması gereken kimseler olarak konumlandırılmaktadırlar. Unutulmamalıdır ki yaşlı insanlar tarihin, kültürün, dilin ve toplumsal hafızanın eşsiz taşıyıcıları olarak her dönem kıymet verilmesi gereken değerlerdir. Goethe'nin de ifade ettiğı gibi: "Yaşlılık, manen yükselmektir."

Kaynakça

- Adorno, T. W. (2016). *Negatif Diyalektik*. Ş. Öztürk (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Aktaş, Ö. (2016) Bir İletişim Yöntemi Olarak Caps/Memes. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6 (14): 1-14.
- Asutay, H., Atik, O., Demir, M., Öğretmen, S., & Göçerler, H. (2015). Değişen Gençlik Kültürleri ile Ortaya Çıkan Yeni Okuma Türleri. In 7. *International Congress of Educational Research* (Vol. 1, No. 7, pp. 11-44).

- Başaran, E. (2021). Pandemi Sürecinde “Ötekileştirilen” Bir Grup Olarak Yaşlılar. *Proceedings book September, 3, 5*.
- Binark, M. (2010). Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi. T. Çomu (Der.), *Yeni Medyada Nefret Söylemi* içinde (s.11-53). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Butler, R. (1969). ‘Ageism’, in *The Encyclopedia of Aging*. New York: Springer.
- Canpolat, Ö. (2021). Ötekileştirilme Tartışmaları Bağlamında Yaşlılık ve Yaşlılığa Bakış Açısının İncelenmesi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6 (11), 81-104.
- Castells, M. (2013). *İsyan ve Umut Ağları*. E. Kılıç (Çev.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve Refah Devleti*. İstanbul: Açılım Yayınları.
- Çam, Ş. (2015). Medya Çalışmalarında Göstergibilim Çözümlemeleri. B. Yıldırım (Ed.), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler* içinde (s. 287-321). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Çukur, D., & Ergin, Ş. (2008). Yaşlılık Döneminin “Öteki”leştirilmesi Sorununun Kentsel – Sosyal Altyapı Bağlamında İrdelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. 1(2), 107 – 120.
- Danış, M. (2009). Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 20 (1). 67 – 84.
- Descartes, R. (2019). *Yöntem Üzerine Konuşma*. Ç. Dürüşken (Çev.), İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Güvenç, A. Ö. (2017). Anlatıdan Görsele Elektronik Mizah Kültürü. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (61), 101-112.
- Habermas, J. (2019). “Öteki Olmak” “Öteki”yle Yaşamak. *Siyaset Kuramı Yazıları*. İ. Aka (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heidegger, M. (2013). *Hümanizm Üzerine*. Y. Örnek (Çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- İzmir, M. (2019). *Öznenin Diyalektiği. Hegel Sartre ve Lacan*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Kalınkara, V. (2011). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Binark, M. B., & Karataş, Ş. (2016). Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri ‘Caps’ler. *TRT Akademi*, 1(2), 426-448.
- Kant, I. (2019). *Bir Kant & Felsefe Kuramı Klasığı. Yaşam Felsefesi*. K. Kardeşler (Çev), Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Kırık, A. & Saltık, R. (2017). Sosyal Medyanın Dijital Mizahı: İnternet Meme/Caps. *Atatürk İletişim Dergisi*. (12), 99 – 118.
- Lévi-Strauss, C. (2018). *Aynı Öteki Yüzü. Japonya Üzerinde Yazılar*. B. Tut (Çev.), İstanbul: Everest Yayınları.
- Rıfat, M. (2010). *Göstergibilimin ABC’si*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Öztürk, F. E. (2021). Salgınla Yayılan Nefret: Twitter’da 65 Yaş Üstü Bireylere Yönelik Nefret Söylemi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (15), 143-159.
- Sartre, J. P. (1997). *Varoluşçuluk*. A. Bezirci (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Shifman, L. (2014). The Cultural Logic of Photo-Based Meme Genres, *Journal of Visual Culture*. 13 (3), 340-358
- Tekrin, D. (2015). Bir Yeni Medya Fenomeni: İnternet Memeleri ya da Caps’ler. Ç. A. Kırık A. M. ve Şahin. Ö. E. (Der.), *Bilişim ve... içinde* (s. 123-134). İstanbul: Hiper- link Yayınlan.
- Ünal, S. (2018). Genç Nesilde Ötekileştirmenin Dijital Yüzü: Nezaket Dışı Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlar ve Kutuplaşma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 8 (15). 1812 – 1866.
- Yaylagül L. (2016). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Yelboğa, N. (2018). Yaşlı Ayrımcılığı ve Kadının Dışlanması. *Sosyal Çalışma Dergisi*. 2(1), 51-64.